

Мотлях Олександр Іванович,
*провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА

Згідно п.5 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань. До такого виду експертних досліджень належить і психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа (далі - ПФЕВП), як підвид судово-психологічної експертизи, яку, здебільшого, проводять поліграфологи, що залучені зі сторони як експерти, з провідних приватних установ, які спеціалізуються на цій галузі знань. ПФЕВП орієнтована на перевірку ідеальних слідів відображення пам'яті людини, пов'язаних із конкретною подією кримінального правопорушення, а тому цілком підпадає під дію Закону України «Про судову експертизу» та Інструкцію про призначення й проведення судових експертиз, яка затверджена Мін'юстом України за № 53/5 від 8 жовтня 1998 року та внесених змін до наказу Міністерства з доповненням п. 6.8 від 27.07.2015 року [1, с. 25-27]. Більше того, накопичення достатнього масиву вітчизняного емпіричного матеріалу щодо використання поліграфа та експертної діяльності на

його основі в кримінальному судочинстві та оцінювання отриманих результатів дають змогу провести апробацію цього технічного приладу на відповідність вимогам науковості й допустимості. Натомість існують реальні перепони, що ускладнюють проведення ПФЕВП та використання її результатів у практиці розслідування вчинених злочинів. Однією з таких є проблематика, яка полягає в різному ставленні компетентних органів та окремих посадових осіб до підготовки клопотання на призначення ПФЕВП, її проведення та визнанні отриманих результатів як одних із можливих доказів в сукупності з іншими зібраними доказами у відкритому кримінальному провадженні. Викликано це відсутністю в діючому законодавстві прямої вказівки на можливість застосування поліграфа у вітчизняному кримінальному судочинстві, з чого окремі практики роблять висновки про незаконне проведення ПФЕВП.

Вважаємо таку точку зору неправильною, оскільки проведення цієї експертизи є однією з форм реалізації фахівцями спеціальних знань для потреб кримінального судочинства, а тому переконані, що її результати цілком можуть мати статус процесуальних доказів, за умови дотримання наступних вимог:

використання поліграфа здійснюватиметься в рамках, передбачених процесуальним законом;

факт застосування (а також інші дані відповідно до правил, встановлених законом) відображено в протоколі процесуальної дії;

отримані результати експертизи приєднані до матеріалів відкритого кримінального провадження [2].

Додатково наголошуємо, що висновок експерта-поліграфолога не має переваги перед іншими доказами, що є у кримінальному провадженні, в тому числі й непрямыми. Їх оцінювання має забезпечуватися у такий спосіб:

має бути кілька непрямих доказів, між якими повинен існувати логічний зв'язок, і які в сукупності становлять єдину систему та доповнюють зміст один одного;

непрямі докази, що є в кримінальному провадженні, мають впливати з однієї обставини, яка входить у предмет доказування;

з цілісної системи взаємопов'язаних непрямих доказів має бути побудований висновок, що слугуватиме досудовому розслідуванню основою для висунення криміналістичних версій та прийняття процесуального рішення.

Наразі, найпоширенішим поясненням відмови вже виконаної ПФЕВП залишається її нормативно-правова неврегульованість у вітчизняному кримінальному процесі. Для окремої частини практиків це слугує своєрідним індикатором щодо незаконних засад проведеної цієї експертизи і неприпустимості використання її результатів як доказів у зареєстрованому Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі - ЄРДР) кримінальному правопорушенні. Треба сказати, що слідчі й судді перевищують свої посадові повноваження, коли стверджують, що такої експертизи, як ПФЕВП, немає. Вони не правомочні визначати відповідний перелік експертиз і відмовляти у їх призначенні, тим паче, якщо підготовлений висновок експертом-поліграфологом внесе певну ясність у процес розслідування конкретного кримінального правопорушення. Відмова в проведенні цієї експертизи, що ґрунтується на відсутності окремої норми закону, пов'язаної з діяльністю використання поліграфа в Україні, не містить в собі законних підстав. Ми ж переконані, що вихід з ситуації, яка склалася, необхідно шукати не скільки в правових нормах, які регулюють процес проведення ПФЕВП, а

у ставленні окремих посадових осіб до нового виду експертної діяльності, апробованої часом і конкретними результатами. Вважаємо, що для цього необхідно проводити цілеспрямовану роз'яснювальну роботу на всіх рівнях серед працівників слідчих і судових органів. Причому важливо, щоб ініціатива виходила не лише від представників наукової спільноти, а й від самих практиків, які активно впроваджують поліграф у вітчизняний кримінальний процес та діяльність направлену на своєчасне і ефективне розслідування вчинених та зареєстрованих в ЄРДР кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Мотлях О. І. Практика призначення та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа (методичні та практичні рекомендації) : посібник / О. І. Мотлях, І. П. Усіков. - К.: Освіта України, 2015. - 210 с.

2. Проведение судебных психофизиологических экспертиз с применением полиграфа - детектора лжи в Украине [Электронный ресурс] // Украинское Бюро психофизиологических исследований и Безопасности. - Режим доступа :

<http://yurist.licasoft.com.ua/component/myblog/2010-01-08-17-15-07.html>.